

Лекція з дисципліни «Основи правознавства» / «Правознавство»

Тема: «Основи конституційного права»

План:

1. Конституційне право – провідна галузь права України.
2. Конституція України як Основний Закон держави. Характеристика загальних засад конституційного ладу України.
3. Конституційно-правовий статус людини і громадянина, громадянство в Україні.

1. Конституційне право України - система правових норм і нормативно-правових актів та інших джерел, що регулюють відносини, пов'язані з основами конституційного ладу, правового статусу особи, народовладдям, територіальним устроєм держави.

Структуру предмета конституційного права України складають:

- відносини політичного характеру (наприклад, форма правління, форма державного устрою);
- економічні відносини (скажімо, регламентація існуючих форм власності та механізмів її захисту);
- відносини, що стосуються правового статусу людини і громадянина;
- відносини, що складаються в процесі реалізації права народу України на самовизначення і пов'язані з державно-територіальним устроєм України;
- відносини щодо організації та діяльності державного апарату України;
- відносини, які визначають діяльність органів місцевого самоврядування.

Конституційно-правові відносини мають специфічний зміст; характеризуються особливими суб'єктами та обмеженнями, тобто певні їх учасники не можуть вступати в деякі інші види правовідносин. Наприклад, Президент України не може мати іншого представницького мандата, обіймати посаду в органах державної влади або в об'єднаннях громадян, а також здійснювати іншу оплачувану чи підприємницьку діяльність або входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку.

До принципів правової держави, закріплених у Конституції України, за визначенням В. М. Кампо, відносяться:

- 1) принцип верховенства Конституції (частина друга статті 8, статті 147, 150, 151, 152 Конституції);
- 2) принцип здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову (стаття 6, розділи IV, V, VI, VIII Конституції);
- 3) принцип демократичної держави (статті 1, 5, розділ III Конституції);
- 4) принцип соціальної держави (статті 1, 13, 24, 43, 44, 45, 46, 48 Конституції);
- 5) принцип пріоритету прав людини і громадянина над іншими цінностями в державі (статті 3, 21, 22, 64 Конституції);
- 6) принцип реальної гарантованості прав і свобод громадян (статті 1, 3, 5, 6, 7, 8, 15, 19, 21, 22, 24, 55, 56, 57, 60 тощо Конституції);
- 7) принцип законності (статті 56, 75, пункт 3 частини першої статті 85, статті 92, 93, 94, 95, 129 Конституції);
- 8) принцип взаємної відповідальності держави та особи (статті 3, 56, 68, 152 Конституції).

Специфічні ознаки конституційно-правових норм:

- ✓ регулюють особливе коло суспільних відносин, що безпосередньо стосується здійснення народовладдя;
- ✓ встановлюють порядок створення інших правових норм, який є обов'язковим для інших галузей права;
- ✓ мають вищу юридичну силу щодо інших правових норм;
- ✓ відрізняються особливою структурою в тому розумінні, що для них не є характерною тричленна структура (гіпотеза, диспозиція та санкція). Деякі конституційно-правові норми (норми-принципи, норми-декларації) взагалі мають лише диспозицію.

Метод конституційно-правового регулювання - це сукупність способів і засобів, з допомогою яких упорядковуються суспільні відносини, що становлять предмет конституційного права. Він характеризується: найбільшою загальністю; максимально високим юридичним рівнем; імперативністю; універсальністю; доцільністю; поєднанням прямого й опосередкованого регулювання.

2. Важливою історичною датою є 28 червня 1996 року, адже цього дня Верховною Радою України від імені Українського народу прийнято Конституцію України, яку можна визначити як Основний закон України, який закріплює державний

устрій, засади конституційного ладу, основи правового статусу людини і громадянина, територіальний устрій, основи організації і функціонування органів державної влади і місцевого самоврядування.

Основа функціонування та розвитку кожної держави – це Конституція, де закріплені базові, непорушні принципи її існування.

Чинна Конституція України складається з 14 розділів. Тексту Конституції передуює Преамбула. У преамбулі підкреслюється, що ВР України ухвалює цю Конституцію - Основний Закон України від імені українського народу - громадян України всіх національностей.

Загальні засади конституційного ладу України визначені розділом I Конституції з однойменною назвою «Загальні засади». До ключових положень відносимо наступні:

Стаття 1. Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава.

Стаття 2. Суверенітет України поширюється на всю її територію. Україна є унітарною державою. Територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканною.

Стаття 3. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Стаття 4. В Україні існує єдине громадянство. Підстави набуття і припинення громадянства України визначаються законом.

Стаття 5. Україна є республікою. Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ.

Стаття 6. Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову.

Стаття 7. В Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування.

Стаття 8. В Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії. безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.

Стаття 9. Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

Стаття 10. Державною мовою в Україні є українська мова.

Стаття 14. Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави.

Стаття 15. Суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності.

Стаття 19. Правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством.

Стаття 20. Державними символами України є Державний Прапор України, Державний Герб України і Державний Гімн України.

3. На підставі Закону України «Про громадянство України»:

Ст. 1 - громадянство України - правовий зв'язок між фізичною особою і Україною, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках.

Ст.2 – принципи громадянства:

1) єдиного громадянства - громадянства держави Україна, що виключає можливість існування громадянства адміністративно-територіальних одиниць України.

2) запобігання виникненню випадків безгромадянства;

3) неможливості позбавлення громадянина України громадянства України;

4) визнання права громадянина України на зміну громадянства;

5) неможливості автоматичного набуття громадянства України іноземцем чи особою без громадянства внаслідок укладення шлюбу з громадянином України або набуття громадянства України його дружиною (чоловіком) та автоматичного припинення громадянства України одним з подружжя внаслідок припинення шлюбу або припинення громадянства України другим з подружжя;

6) рівності перед законом громадян України незалежно від підстав, порядку і моменту набуття ними громадянства України;

7) збереження громадянства України незалежно від місця проживання громадянина України.

Ст. 3 - Громадянами України є:

1) усі громадяни колишнього СРСР, які на момент проголошення незалежності України (24 серпня 1991 року) постійно проживали на території України;

2) особи, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних чи інших ознак, які на момент набрання чинності Законом України "Про громадянство України" (13 листопада 1991 року) проживали в Україні і не були громадянами інших держав;

3) особи, які прибули в Україну на постійне проживання після 13 листопада 1991 року і яким у паспорті громадянина колишнього СРСР зразка 1974 року органами внутрішніх справ України внесено напис "громадянин України", та діти таких осіб, які прибули разом із батьками в Україну і на момент прибуття в Україну не досягли повноліття, якщо зазначені особи подали заяви про оформлення належності до громадянства України;

4) особи, які набули громадянство України відповідно до законів України та міжнародних договорів України.

Ст. 5. Документи, що підтверджують громадянство України:

- паспорт громадянина України;
- паспорт громадянина України для виїзду за кордон;
- тимчасове посвідчення громадянина України;
- дипломатичний паспорт;
- службовий паспорт;
- посвідчення особи моряка;
- посвідчення члена екіпажу;
- посвідчення особи на повернення в Україну.

Вищезазначений Закон (ст. 6) також визначає підстави набуття громадянства:

- 1) за народженням;
- 2) за територіальним походженням;
- 3) внаслідок прийняття до громадянства;
- 4) внаслідок поновлення у громадянстві;
- 5) внаслідок усиновлення;
- 6) внаслідок встановлення над дитиною опіки чи піклування, влаштування дитини в заклад охорони здоров'я, заклад освіти або інший дитячий заклад, у дитячий будинок сімейного типу чи прийомну сім'ю;
- 7) внаслідок встановлення над особою, визнаною судом недієздатною, опіки;

- 8) у зв'язку з перебуванням у громадянстві України одного чи обох батьків дитини;
- 9) внаслідок визнання батьківства чи материнства або встановлення факту батьківства чи материнства;
- 10) за іншими підставами, передбаченими міжнародними договорами України.

Окрім цього, стаття 17 Закону встановлює підстави, за яких громадянство припиняється:

- 1) внаслідок виходу з громадянства України;
- 2) внаслідок втрати громадянства України;
- 3) за підставами, передбаченими міжнародними договорами України.

В контексті конституційно -правового статусу людини і громадянина слід зазначити наступне (згідно Конституції України:

Стаття 21. Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними.

Стаття 24. Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом.

Стаття 25. Громадянин України не може бути позбавлений громадянства і права змінити громадянство.

Варто взяти до уваги також права, свободи та обов'язки людини і громадянина. Права та свободи – по суті рівнозначні поняття.

Права та свободи поділяємо на такі види:

- особисті права і свободи;
- політичні права і свободи;
- економічні права;
- соціальні права; екологічні права;
- культурні права і свободи.

Особисті :

- право на життя (ст. 27);
- право на свободу і особисту недоторканність, (ст. 29);
- право на недоторканність житла(ст.30);
- право на таємницю листування, телефонних переговорів, телеграфної і іншої кореспонденції (ст. 31);

- право на невтручання в особисте життя (ст. 32);
- право на свободу пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно покидати територію України (ст. 33),
- право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (ст. 34);
- право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або іншим чином - по своєму вибору(ст.34);
- право на свободу світогляду і віросповідання (ст. 35),
- право направляти індивідуальне або колективне письмове звернення, або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, до посадових і службових осіб цих органів(ст. 40).

Політичні :

- право на свободу об'єднання в політичні партії і громадські організації (ст. 36);
- право на участь в професійних спілках (ст. 36),
- право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському і місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади і місцевого самоврядування (ст. 38),
- право збиратися без зброї і проводити збори, мітинги і демонстрації (ст. 39).

Економічні:

- право володіти, користуватися і розпоряджатися приватною власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності (ст. 41);
- право користування відповідно до закону об'єктами права державної і комунальної власності (ст. 41);
- право на підприємницьку діяльність, не заборонену законом (ст. 42).

Соціальні права:

- право на працю (ст. 43);
- право на страйк (ст. 44);
- право на відпочинок (ст. 45);
- право на житло (ст. 47);
- право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї (ст. 48);
- право на охорону здоров'я, медичну допомогу і медичне страхування (ст. 49).

Екологічні права (ст. 50):

- право на безпечне для життя і здоров'я оточуюче середовище і на відшкодування заподіяного порушенням цього права шкоди;
- право вільного доступу до інформації про стан навколишнього середовища, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її розповсюдження.

Культурні права:

- право на освіту (ст. 53);
- свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості (ст. 54);
- право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності (ст. 54).

Конституція України у статтях 51,53, 65–68 визначила такі **обов'язки** громадян України:

1. Захищати Вітчизну, незалежність і територіальну цілісність.
2. Шанувати державні символи.
3. Не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані збитки.
4. Сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом.
5. Неухильно додержуватися Конституції і законів України.
6. Не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей.
7. **Обов'язок** батьків утримувати дітей до повноліття і **обов'язок** дітей піклуватися про своїх непрацездатних батьків.
8. Отримати повну загальну середню освіту.